

ZİMBABVE

Bulawayo'dan
bir görünüş

fusunun yaklaşık üçte biri ülkeden ayrıldı. Birleşmiş Milletler Teşkilâtı verilerine göre 11,4 milyon nüfuslu ülkede 4 milyondan fazla kişi açlık tehlikesiyle karşı karşıya bulunmaktadır (2009). Ülkede eğitim kurumlarının sayısı gün geçtikçe artmaktadır. 1980'de sadece Harare'de Zimbabve Üniversitesi (1952) bulunurken üniversite sayısı bugün onu geçmiştir. Bulawayo'da Ulusal Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, Mutare'de Afrika Üniversitesi ve Lupane Devlet Üniversitesi bunlar arasındadır.

Zimbabve'de ekonominin temeli tarımla zengin maden kaynaklarına dayanır. Ülkenin yalnızca % 7,3'ü tarıma elverişlidir. Sekizde bir kadarı çayır ve otlaqlarla kaplıdır; % 23'ünde ise ormanlar bulunur. Verimli toprakların çoğu yüksek platolar bölgesinde yer alır. Tütün ticarî amaçla üretilen önemli bir üründür. En çok üretilen tahıllar mısır, darı ve buğdaydır. Bunların dışındaki önemli ürünler arasında pamuk, yer fıstığı, manyok, şeker pancarı, çay, kahve ve çeşitli sebzeler sayılabilir. Hayvancılık yaygın olmakla birlikte ikincil bir gelir kaynağıdır ve daha çok sığır yetiştiriciliğine dayanır. Zimbabve madenler bakımından hayli zengindir. Bunların üretim miktarı açısından başlıcaları krom, altın, nikel, asbest, demir, bakır ve maden kömürüdür. Ülkede giyim, kimya sanayileri, demir çelik ve hafif endüstri gelişmiştir. İmalât için gerekli enerjinin çoğu Kariba Hidroelektrik Santrali'nden elde edilir. Zimbabve'de turizm düşüş göstermekle birlikte Victoria şelâlesi gibi önemli doğal güzellikler hâlâ turistlerin ilgisini çekmektedir.

Ülkenin belli başlı ihracat malları platin, pamuk, tütün, altın, demir alaşımları ve tekstil ürünleridir. İthalât mallarının başında ise çeşitli makineler ve makine aksamı, ulaşım araçları, kimyasal maddeler ve petrol gelir. İhracat gelirlerindeki azal-

maya bağlı olarak ödemeler dengesi büyük açıklar vermektedir. Dış ticaretinde ilk sırada Güney Afrika gelir. Bu ülkeyi Botswana, Demokratik Kongo, Çin ve Zambiya izler. Güney Afrika Cumhuriyeti, Zambiya ve Mozambik demiryollarıyla bağlantılı olan Zimbabve demiryolları ülke ticaretinde büyük önem taşır. Dış ticarete daha çok Mozambik'in limanlarından yararlanılır. Ülkenin karayolu ağıının yaklaşık beşte biri asfalt kaplanmıştır. Kırsal yörelere giden yollar genelde düşük kalitededir. Harare'de uluslararası bir havaalanı, ayrıca büyük şehirler arasında havayolu ulaşımı vardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Türkaya Ataöv, *Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri*, Ankara 1977, s. 466-470; Aydoğan Köksal, *Afrika Coğrafyası*, Ankara 1982, s. 140-141, 144-150; İbrahim Atalay, *Kıtalar ve Ülkeler Coğrafyası*, İzmir 1999, s. 293-294; İbrahim Güner, *Kıtalar ve Ülkeler Coğrafyası*, Erzurum 2000, I, 169-172; *Zimbabwe Demographic and Health Survey, 2005-2006*, Calverton 2007; "Zimbabwe", *Görsel Dünya Ansiklopedisi*, İstanbul 1983, XII, 3130-3137; "Zimbabwe", *ABr.*, XXII, 591-595.

İBRAHİM GÜNER

II. TARİH

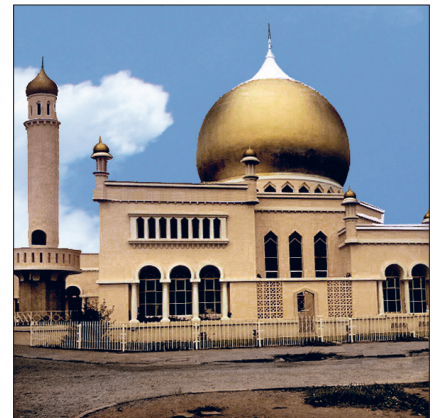
Ülkenin adı, bölgesel Şona dilinde "büyük taş evler, değerli evler" anlamına gelen Dzimbadzembabve'den gelir. Bu ismi, kuzeyde Zambezi ile güneyde Limpopo nehirleri arasındaki alanda bulunan dünyanın en değerli taş evlerinden almaktadır. Eski adı, Zimbabve'de ilk maden arama imtiyazını alarak bölgeyi İngiliz kolonisi haline getiren İngiliz Cecil John Rhodes'e nisbetle Rodezya'dır. Buranın ilk sakinleri olan ve küçük topluluklar halinde yaşayan San yerlileri, milattan önce X-V. yüzyıllarda kuzeyde bu bölgeye göç eden, Bantu dilini konuşan göçebelerle karışarak Zimbabve'nin ilk yerleşimlerini oluş-

turdular. Bölgenin milattan önce IX. yüzyıldan itibaren Doğu Afrika ile yoğun ticaret içinde bulunduğu görülmektedir. Milattan önce IV. yüzyılda ülkenin güneyinde biri Nyanga'da, diğeri Gokomere'de iki coğrafi yerleşim yeri ortaya çıktı.

Portekizliler, milattan sonra XV. yüzyılda Doğu Afrika'ya ulaştıklarında bölgede milattan önce XI. yüzyıldan beri gelişen Karanga medeniyeti ve Mvari kültü yayılmıştı. XV. yüzyılın ikinci yarısında Karanga Kralı Mwene Mutapa, günümüzde Zimbabve ile Mozambik'in bir kısmını da içine alan ve Büyük Zimbabve olarak adlandırılan topraklarda büyük bir imparatorluk kurmuştu. Portekizli tüccarlar 1500'lerde Mutapa ile iletişim sağlayarak altın ve fildişi ticaretini kendi kontrollerine aldılar. Mwene Mutapa 1569'da Cizvitler tarafından vaftiz edilerek Hristiyanlığa girdi. XVI. yüzyılda bölgede güçlerini arttıran Portekiz kolonileri böylece Mutapa isminin Portekizce telaffuzu olan Monomutapa kralları üzerinde nüfuz kurdular. Monomutapa adıyla anılan bu imparatorluk, XVII. yüzyılın sonlarında Portekizliler'in git-tikçe artan baskısı ve Çanga liderliğindeki Rozvi hânedanının yükselişiyle ortadan kalktı.

Zimbabve tarihinde etkili olan ikinci Bantu göçü 1830'larda bu defa güneyden geldi. Bunlar Zulu şefi Şaka'nın baskısından kaçarak bölgeye gelen Ngoni halkı idi. Bundan daha etkili Ndebele Devleti'ni kuran Mzilikazi güçlerinin istilâsıdır. Bölge halkı Şonalar'ı tam bir hâkimiyet altına alan Mzilikazi bu dönemde topraklarına güneyden gelen Avrupalı misyonerlerle ilişki kurdu. İskoç misyoneri Robert Mof-

Kveke şehrinde Hintli müslümanların yaptırdığı cami

Harare'de İslâm Enstitüsü ile Enstitü Camii – Zimbabve

fat 1857'de Mzilikazi'yi ziyaret etti ve 1861'de Ndebele Devleti'nde ilk misyoner teşkilâtını kurdu. Mzilikazi'den sonra tahta geçen oğlu Lobengula, 1889'da Cecil John Rhodes'in İngiliz Güney Afrika Şirketi'ne ilk maden arama imtiyazını verdi. Aldıkları imtiyazla 1890'dan itibaren bölgede gittikçe güçlenen İngiliz Güney Afrika Şirketi'nin silâhlı birlikleri Cecil Rhodes liderliğinde şimdiki Zimbabve topraklarını işgal etti. Direnen Ndebele halkı 1893'te yenildi. 1895'te bu topraklar resmen Rodezya diye adlandırıldı. 1896-1897 yıllarında Ndebele ve Şona güçlerinin isyanları mağlûbiyetle sonuçlandı ve Rhodes'in silâhlı güçleri bölgeyi tamamen kontrol altına aldı. Ardından Avrupalı yerleşimciler bölgede iskân edilmeye başlandı. 1924'te bölgede özerk bir İngiliz kolonisi kuruldu. Komşusu Güney Afrika gibi bu İngiliz kolonisi de siyah Afrikalılar için temel özgürlükleri ve sivil hakları ortadan kaldırdı, ırk ayırımı politikalarını uyguladı. 1930'da ülke topraklarının en verimli % 50'si Avrupalı yerleşimcilere, % 30'u ise yerlilere verildi.

Güney Rodezya, 1953 yılında Merkezî Afrika Federasyonu'nu kurmak üzere İngiliz kolonileri Kuzey Rodezya (Zambiya) ve Nyasaland ile (Malavi) birleşti. Bu süre zarfında İngiliz kolonisi liderleri yerli halkın siyasete katılımı için bazı adımlar attı. 1961'de kabul edilen anayasaya göre siyahiler için parlamentodaki sandalye sayısı yaklaşık dörtte bire yükseltildi. Rodezya halkı, yeni düzenlemenin çoğunluğu oluşturan yerli nüfusun yönetime geçişini geciktirmek için bir taktik olduğunu düşünerek itirazlarını sürdürdü. Avrupalılar'ın kurduğu Rodezya Cephesi adlı siyasi parti, 1962 seçimlerini kazandıktan sonra siyahilerin meydana getirdiği muha-

lif Zimbabve Afrika Halk Birliği'nin faaliyetlerini yasakladı. Ülke dışında bulunan liderleri hariç bütün üyelerini tutukladı. 1963'te Rodezya ve Nyasaland federasyondan ayrıldı. Kuzey Rodezya, Zambiya ismiyle 1964'te bağımsızlığına kavuştu.

Güney Rodezya'da ise azınlık iktidarı koloni statüsündeki yönetimini sürdürürken yerli halk bu yönetimden kurtulmak için mücadelesine devam etti. 1963'te Zimbabve Afrika Halk Birliği'nin bazı üyeleri federasyondan ayrılıp Zimbabve Afrika Ulusal Birliği'ni kurdu. 1965'te Güney Rodezya tek taraflı bağımsızlığını ilân etti. Ancak İngiltere buna karşı çıkarak Birleşmiş Milletler vasıtasıyla Zimbabve'ye ekonomik yaptırımlar uygulattı. 2 Mart 1970'te Güney Rodezya'da cumhuriyet ilân edildi. 1972'de Nkoma önderliğinde Zimbabve Afrika Halk Birliği ile Sithole önderliğinde Zimbabve Afrika Ulusal Birliği tam bağımsızlık için gerilla savaşını başlattı. 10 Eylül 1979'da Londra'da Rodezya Konferansı'nda alınan karar gereğince 27-29 Şubat 1980'de yapılan seçimlerin ardından

siyahî lider Robert Mugabe başbakan olarak hükümeti kurdu. 18 Nisan 1980'de Rodezya, Zimbabve adını alarak bağımsız bir devlet oldu. Bağımsızlıktan sonra ülkenin iktidar mücadelesi yapan iki büyük siyasi partisi Zimbabve Afrika Ulusal Birliği ve Zimbabve Afrika Halk Birliği'nin arası hızla açıldı, bu durum ülkeyi düşük yoğunluklu bir iç savaşa sürükledi. Altı yıl süren savaş 1987'de sona erdi. Robert Mugabe 1987 yılından beri ülkede başkanlığını sürdürmektedir.

III. ÜLKEDE İSLÂMİYET

Ülkenin İslâmîyet'le ilk tanışması, Mutapa İmparatorluğu zamanında XVI. yüzyılda Doğu Afrika sahillerine gelen müslüman tüccarların iç kesimlere yaptıkları seyahatler vasıtasıyla gerçekleşti. Portekiz ticarî kolonilerinden önce Doğu Afrika sahillerinde birkaç önemli liman kuran müslüman tüccarlar özellikle Süfâle ve Kilve limanlarını kullanarak iç bölgelere ulaşıyordu. Zamanla bölgede küçük müslüman gruplar oluşmaya başladı. Bölge halkı ve kabileler müslüman tüccarlarla kurdukları ilişkiler sonucunda İslâm'ı tanıdı. Portekizliler XVI. yüzyılın ikinci yarısında Mutapa Devleti üzerinde nüfuz kurdukları müslümanların bölgede etkili olduğunu gördüler. Bu sıralarda ülkede 10.000'den fazla müslüman bulunuyordu. 1561'de bölgeye gönderilen Cizvit rahibi Gonçalo da Silveira, Mutapa kralı tarafından, adı kaynaklara yansıyan bölgedeki ilk müslüman lider olan Mafamade'nin ikna etmesiyle öldürüldü. Bu olay müslümanların Mutapa sarayındaki etkinliğinin bir sonucuydu. Cizvit papazının bir müslüman tarafından öldürülmesi üzerine Portekizliler'in Mutapa Krallığı üzerindeki baskısı müslümanların ülkeden sürülmesi veya birçoğunun öldürülmesiyle neticelendi. Cizvit rahibinin intikamını al-

Bulavayo'da
Mescid-i
Nûruislâm

ZİMBABVE

mak için Portekizliler'in 1568'de gönderdikleri kuvvetler pek çok müslümanı katletti. Bu katliam müslümanların bölgedeki varlığını sona erdirdiği gibi ticarî üstünlüklerini de Portekizliler'e kaptırmalarına yol açtı.

Katliamdan sonra nüfusları oldukça azalan müslümanlar yaklaşık üç asır boyunca herhangi bir etkinlik gösteremediler ve kimliklerini devam ettiremediler. Mutapa'nın kuzeyinde Varembe adındaki bu halka mensup Sadîki, Hasanî ve Saîdî gibi kabile isimleri bunların müslüman kökenli olduğu iddiasını desteklemektedir. Günümüzde Müslümanlığını unutmış bu gruplar Hint-Pakistan alt kıtasından bölgeye gelen müslümanlar vasıtasıyla tekrar İslâmlaştırılmaya çalışılmaktadır. Zimbabve'deki ikinci müslüman grup Malaviiler'dir. Malaviiler, ülkenin 1890'da İngilizler tarafından kolonileştirilmesinin ardından iş aramak üzere bölgeye gelmeye başladılar. Bunların bir kısmı Zimbabve'ye yerleşti. Sünnî olan Malavili müslümanlar, Hint-Pakistanlı müslümanların ülkeyi yeniden İslâmlaştırma çabalarına destek vermektedir. Zimbabve'de üçüncü müslüman grubu Hint-Pakistan kökenli müslümanlar teşkil etmektedir. 1920'li yıllarda Hindistan'ın Gucerât bölgesinden gelen bu grup Zimbabve'de kurduğu cami ve medreselerle öne çıktı. Çoğunluğu başşehir Harare ve Bulavayo'da ikamet eden ve ticaretle uğraşan Sünnî-Hanefî grup ülkede İslâmîyet'in yayılması için büyük çaba sarfetmektedir.

Harare'de Mescid-i Âl-i Muhammed – Zimbabve

Harare'de ilki 1927'de inşa edilen on sekiz, Bulavayo'da sekiz olmak üzere büyük şehirlerde ve kırsal kesimlerde çok sayıda cami bulunmaktadır. Harare'nin banliyösü olan Ridgeview'de 1982'de 2000 kişilik bir cami inşa edildi. Zimbabve Üniversitesi'nde İslâm ve Arap araştırmalarıyla ilgili bir kürsü açıldı. 2012'de Harare'de Lübnan ve İranlı Şîî grupların desteklediği Mescid-i Âl-i Muhammed ibadete açıldı. 2010'lu yılların başlangıcında 200.000 civarında olduğu tahmin edilen müslümanlar ülke nüfusunun % 1'inden fazlasını meydana getirmekte, faaliyetlerini çeşitli İslâmî kuruluşlar vasıtasıyla yürütmektedir. Zimbabve'de 1975'te kurulan, çoğunluğunu Malavi ve Hint kökenli müslümanların oluşturduğu Meclis-i Ulemâ başta eğitim olmak üzere çeşitli faaliyetler yürütmektedir. Ülkenin en büyük İslâmî teşkilâtı olan bu kuruluşun Harare, Kveke, Bulavayo, Gveru ve Kadoma şehirlerinde temsilcilikleri bulunmaktadır. Bulavayo'da Kokni İslâm Topluluğu, Kveke'de Zimbabve İslâm Daveti, Harare'de Zimbabve Müslüman Gençlik Teşkilâtı, İstikamet Vakfı ve Fâtımatüzzehrâ Kadın Derneği ülkede İslâmî faaliyet yapan diğer kuruluşlardır. 2006'da Bulavayo'da müslüman tıp ve sağlık çalışanları bir araya gelerek tıbbî yardıma ihtiyaç duyan insanlara yardım etmek amacıyla Zimbabve İslâm Tıp Derneği'ni kurdular.

BİBLİYOGRAFYA :

J. E. Mullan, *The Arab Builders of Zimbabwe*, Umtali 1969; A. Muir, "Zimbabwe", *Countries and Their Cultures* (ed. M. Ember – C. R. Ember), New York 2001, IV, 2478-2490; O. Owomoyela, *Culture and Customs of Zimbabwe*, Westport 2002; M. O. West, *The Rise of an African Middle Class: Colonial Zimbabwe, 1898-1965*, Bloomington 2002; *Twenty Years of Independence in Zimbabwe: From Liberation to Authoritarianism* (ed. S. Darnoff – L. Laakso), New York 2003; *Political Handbook of Africa 2007* (ed. Arthur S. Banks v.dğr.), Washington 2007, s. 950-967; J. L. Fisher, *Pioneers, Settlers, Aliens, Exiles: The Decolonisation of White Identity in Zimbabwe*, Canberra 2010; *Zimbabwe: Picking up the Pieces* (ed. H. Besada), New York 2011; "Zimbabwe", *The History of Southern Africa* (ed. A. McKenna), New York 2011, s. 198-211; R. Bourne, *Catastrophe: What Went Wrong in Zimbabwe?*, New York 2011; E. C. Mandivenga, "Muslims in Zimbabwe: Origins, Composition and Current Strength", *JIMMA*, V/2 (1984), s. 393-399; a.mlf., "The Migration of Muslims to Zimbabwe", a.e., X/2 (1989), s. 507-519; a.mlf., "Muslims and Pre-Colonial History of Zimbabwe", a.e., XIII/1 (1992), s. 99-115; S. T. Carroll, "Solomonic Legend: The Muslims and the Great Zimbabwe", *The International Journal of African Historical Studies*, XXI/2, New York 1988, s. 233-247; Emir Behrâm Arab Ahmedî, "Târîh-i Müselmâ-

nân der Zimbâbve", *Mütâla'ât-ı Afrikâ*, sy. 9, Tahran 1383 hş., s. 203-218; a.mlf., "Nigâhî be Sâzmânâ ve Mû'essesât-ı İslâmî-yi Zimbâbve", *Çeşmendâz-ı İrtibat-ı Ferheng*, sy. 25, Tahran 1385 hş., s. 67-69; M. Ruzivo, "Evangelical Christian-Muslim Relations in Zimbabwe", *Interreligious Insight*, V/1, Lake Forest 2008, s. 27-36; A. Nicolaides, "Early Portuguese Imperialism: Using the Jesuits in the Mutapa Empire of Zimbabwe", *International Journal of Peace and Development Studies*, II/4, Nairobi 2011, s. 132-137; N. G. Wright, "Zimbabwe: Geography and Economy", *New Encyclopedia of Africa*, New York 2008, V, 329-333; M. F. C. Bourdillon, "Zimbabwe: Society and Cultures", a.e., V, 333-336; M. Sithole, "Zimbabwe: History and Politics", a.e., V, 336-339.

RIZA KURTULUŞ

ZİMEM

(bk. VÜCÜH).

ZİMMET

(الذمة)

İnsanın hak ve borçlarının varlık zemini anlamına gelen ve büyük ölçüde modern hukuktaki kişilik kavramına tekabül eden fıkıh terimi.

Sözlükte "antlaşma, ahid, taahhüt altına girme, eman, güvence" gibi anlamlara gelen **zimmet**, Kur'ân-ı Kerîm'de "antlaşma ve antlaşmadan doğan yükümlülük" anlamında kullanılmıştır (et-Tevbe 9/8, 10). Hadis kaynaklarındaki çoğu kullanımı sözlük anlamı çerçevesinde olmakla birlikte kelimenin, "İslâm ülkesine girmek veya İslâm ordusuna teslim olmak isteyen bir yabancıya verilen can ve mal güvencesi" mânasındaki **emân** terimi karşılığında geçtiği de görülür. Bu aynı zamanda zimmet kelimesinin fıkıhtaki terim anlamlarından biridir. İslâm ülkesinde uzun süre yaşamak isteyen yabancılarla yapılan bir tür vatan-dışlık sözleşmesine "zimmet akdi" ve sözleşme yapılan yabancılarla da "zimmet ehli" (ehl-i zimme) denilir. Ancak zimmetin fıkıhtaki yaygın ve teknik kullanımında, insanın hukukî anlamda kişilik / şahıs olma özelliği ve bunun bir sonucu ve türevi olarak hukukî kişinin borçlarının belirli bir süreye varlıkta kaldığı (sabit olduğu) bir yer ve mahal anlamı öne çıkar. Hanefî usulü başta olmak üzere usul-i fıkıhta bu anlamın birinci yönü, fûrûda ise ikinci yönü ön plandadır.

Bilindiği kadarıyla ilk defa Debûsî ile, Hanefî usul literatüründe insanın bir zimmet ve dolayısıyla hak ve yükümlülük sa-